

Мітрихи

Михайло Гуць

**МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ З ЖИТТЄПИСУ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ
(Деякі архівні матеріали, пов'язані з відкриттям пам'ятника
Іванові Котляревському в Полтаві 1903 року)**

Понад сто років тому, на початку осені 1903 року (30 серпня за старим стилем, а 12 вересня за новим) в Полтаві зібрався цвіт української інтелігенції, щоб віддати шану великому синові України, першому класикові нової української літератури й літературної мови Іванові Котляревському.

А “якщо дивитися на 30 серпня 1903 року з точки зору дослідника вітчизняної історії, то саме в цей день було рішуче проголошено початок боротьби за українську державність у ХХ столітті”¹, як слушно наголошує Іван Драч.

Отже, Полтава 1903 року, в ній — всеукраїнське свято. Ініціатива свята, як згадує Олена Пчілка в автобіографії, видрукуваній разом із її художніми творами 1930 року в Харкові, виходила з офіційних кіл — цивільних, що служили при губернаторові, та священників. Але офіційно ініціатором свята вважали міського голову Полтави Трегубова, від імені якого були розіслані запрошення на урочистості. Сподівалися надати цьому святові офіційно-літературного характеру. Та “гурток Дмитрієва завзявся це свято зробити святом українським, громадським. І це вони зробили”².

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ф.170, №519) зберігається рукопис за підписом О.Чернявського “Українські літератори Києва Думі Полтавській”. Наводимо текст цього звернення, зберігаючи його стиль, лексику.

**Українські літератори Києва
Думі Полтавській**

Щирим серцем вітаємо Вас, Високоповажний Пане Голово і Високоповажна Думо Полтавська, в цей урочистий день нашого національного, культурного свята. Ви свідомо стали на чолі спільної народної справи. В Полтаві жив наш славний поет, в Полтаві складався його світогляд, в Полтаві залунав уперше його голос, тут же зосталась і його могила. Ви зрозуміли, що єсть для нас, українців, ця дорога могила. Ви перейнялися тими традиціями, які з часу Котляревського не замірали в Полтаві, і щиро відгукнулись на гаряче бажання усієї України, Ваш поклик пролинув до міст, до хуторів, до селянських хат, і поплили до Полтави кроки народні.

Дякуючи Вашій енергії, ми в перший раз святкуємо прилюдно і урочисто відкриття пам'ятника Івана Петровича Котляревського, творця нашої нової літератури.

¹ Драч І. Столітній ювілей, спрямований у тисячоліття // Український форум. – 2003. – 12 вересня.

² Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. – К., 1930. – С.39.

В житті кожного народу література з'являється проводирем високих думок, гуманізму та прогресивних течій в широкі маси народні, — тим більшої ваги набуває вона для нас, Українців, бо зостається в часі єдиним хлібом насущним задля мільйонів неосвічених людей.

І ми, київські літератори українські, з подвійним почуттям радості прилучаємось до святкування пам'яті творця нашої нової літератури.

Рожденний в Полтаві, — він духом хрестився у Києві. Од вознища старої Київської літератури запалив він своє світло, а нові київські письменники з безсмертним Кобзарем Шевченком на чолі перенялись його озброєним словом, його високими думками і понесли нове світло широким шляхом духовної боротьби за благо народу.

І.П.Котляревський вступив в життя в часи руйнування давнього автономічного укладу України. Колишні заступники народу — одні зреклись народности своєї і запродували в рабство той нарід, що кров'ю добув собі і їм волю, — другі ниділи лише в своїх дрібних місцевих інтересах. Поет не зрадив кривого народу, він зостався вірним віковим традиціям його і з вірою в силу рідного слова озвався до всіх станів Українців, малюючи реальні зразки сучасного життя з усіма його темними сторонами. В часи кріпацтва він виступив у своїх творах проводирем високих гуманітарних ідей, він перший зняв голос за права людини і соромом укрив тих, що "людям льготи не давали і ставили їх за скотів".

І силою свого таланту, і широкістю свого світогляду він натхнув літературі українській душу безсмертну, творчу і могутню. Пронеслось вже більш як сто років з того часу, як вперше залунав його голос, а література українська, не уважаючи на всі перешкоди, росте, шириться, прямує вперед та вперед широким світовим шляхом поступу і несе ясне світло, любов і надію під бідні стріхи занедбаних хат.

І ми, духовні нащадки нашого славного поета, працівники українського слова, щирим серцем прилучаємось до Вас в цей урочистий день і віримо, що чесний пам'ятник сей єсть тільки першим ступенем в ділі наших духовних звитяг, що пройнуть часи і коло підніжжя його зберуться просвітлені лави народу згадати того, хто послав їм у пітьму промінь ясного світла, хто замість каменя хліб щоденний їм дав.

О. Чернявський

У цій же одиниці збереження (ф. 170, №519) — й вітальний адрес з підписом Модеста Левицького. Письмо, як і в першому документі, каліграфічне. Над текстом гарний малюнок із зображенням собору та за ним — хати І.П. Котляревського в Полтаві. На другому листочку — чернетка цього тексту.

Наводимо і цей текст.

Іще зоря не зазоріла на темному небі захмареному, як у Полтаві, з уст Івана Котляревського, продзвеніло натхненне поетичне Слово.

Воно рідну мову занедбану піднімало до високостів національного письменства; воно жило наш дух народний животворчою силою.

І Слово сталося Ділом. Те Діло було — нове життя Народу УКРАЇНСЬКОГО.

Слово ввело в сім'ю європейських народів.

Служачи Слову, шануючи його ясну й могутчу силу, ми знаємо, що перед нею не встоїть ніяка темна сила.

Ми, українські письменники з Києва, поздоровляємо місто Полтаву з щасливим днем шаноби рідного Поета; кладучи перед Іваном Котляревським і нашу безмірну пошану, вітаємо радісним голосом Рідний Край з великим національним святом.

Модест Левицький

У цій же одиниці збереження на окремих двох аркушах Борис Грінченко зафіксував і прізвища тих, хто підписався під текстом. Список укладено простим олівцем. Червоним чорнилом зазначено: підписались. Деякі прізвища викреслені тим же червоним чорнилом. Одне прізвище — Г.Альбова — ним дописано. Деякі прізвища підкреслено кольоровим (синім) олівцем. Наводимо список прізвищ так, як подав їх автор:

Грінченко, Дурдуківський, Загірна, Єфремов, Матушевський, Цимбал, Федорченко, М.П.Старицький, Чернявські (2), Левицький М.П., Страшкевич, Коваленко О., Г.Альбова, Чикаленко, Стешенко, Василенко, Доманицький В.М., Лисенко, Житецький, Михальчук, Леонтович, Павловський, Біляшевський, Степаненко.

Російськомовна газета “Полтавський вестник” (№ 212 за 30 серпня 1903 року), яка почала виходити в 1903 році, присвятила І.Котляревському цілий номер. На сторінці 3 під заголовком “Штрихи і ескізи” (30 серпня 1903 р.) читаємо (переклад наш. — М.Г.):

“День славної урочистості, день великого свята всього українського народу, — свято духу і думки.

День увічнення пам’яті одного з найталановитіших синів України, “батька української літератури”, який поклав початок новому її періоду.

Сьогодні, в цей довгожданий день, розгорнеться біла завіса і, овіяний красою і нетлінною славою, постане перед нами образ безсмертного поета.

Вся Полтава і весь український народ святкують сьогодні цю славу національну врочистість.

Народ споруджує пам’ятник”.

* * *

Та це свято було, на жаль, зневажене антиукраїнською акцією. Стався парадокс: з Петербурга телеграмою надійшла заборона виголошувати промови і зачитувати адреси українською мовою. Але, як наголошує Олена Пчілка в автобіографії, вже було пізно. Перші промови І.Стешенко і О.Єфименкова виголосили таки російською мовою. “А коли я вийшла на катедру, — згадує Олена Пчілка, — то мимо заборони, я все ж таки почала: “Я мусіла би говорити по-російськи, але в цей день з полтавцями інакше як українською мовою я привітатись не можу”. Присутні представники влади просто були спантеличені і десь-то не встигли опам’ятатися й зупинити мене. Промова моя була ніяка не наукова, та до наукового виступу я і не готувалась, бо промови наші названо “науковими” було, щоб дістати дозвіл виголосити.

Більше українських промов, що готували, не виголосили, лиш галичани Студинський, Романчук і інші дістали дозвіл свої промови сказати так, як вони виготували їх, бо, мовляв, вони “російської мови не знали”. Полтавцям, та і всім нам вправність галичан в офіційних виступах подобалась, хоч і були упереджені ми проти галицизмів. Уперше тоді почули на офіційному святі, перед значним збором народу, виголошені українські промови”³.

Далі в цій же автобіографії Олена Пчілка стисло розповідає про урочистості в Полтаві (адже тривали вони два дні — 12 і 13 вересня за новим стилем), про учасників свята, про настрої, що панував тоді там. І пізніше Олена Пчілка часто поверталася думкою і словом до незабутніх днів свята Котляревського в Полтаві

---

³ Пчілка Олена. Оповідання. З автобіографією. — С.39.

1903 року, до епохальної постаті Івана Котляревського взагалі. Письменниця вважала, що дату народження І.Котляревського, як і Т.Шевченка, треба відзначати щорічно.

Захоплююче передала Олена Пчілка атмосферу свята відкриття пам'ятника Котляревському у статті про Михайла Старицького⁴. Вона згадує, яке велике враження на нього, вже важко хворого, справило відкриття пам'ятника Котляревському, на святі якого М.Старицький читав уривок з "Енеїди" та декілька власних патріотичних поезій. "Яскраво згадується мені, — пише Олена Пчілка, — велична фігура Михайла Петровича, як він, ще в перший ранок урочистостей, виділяючися з численного натовпу, стояв біля самого помосту, де проходило молебство, по закінченні якого упало покривало і появився яскраво облитий світлом пам'ятник нашого "батька", нашого славного земляка Котляревського! Для одної цієї хвилини варто було приїхати... Михайло Петрович сявав, дивлячись на пам'ятник, в обличчя поета" (440).

Цей веселий настрій М.Старицького, згадує Олена Пчілка, видно і на фотографії, знятій тоді на прохання молодих поетів, які вбачали в ньому особливу ідею, бо ж Старицький, як сказав на його похороні священик Благовіщенської церкви Михайло Вишневецький, "любив батьківщину, любив рідне слово, страждав за це, але любив: цим словом він будив найсвятіші, найдобріші почуття в ближніх своїх" (444).

В 1906 році Олена Пчілка пише статтю-рецензію "Полтавське свято в пам'ять Котляревського" і вміщує її на сторінках часопису "Рідний край" (1906, № 3, С.9-11), а в "Рідному краю" за той же 1906 рік (№36, с.6) надрукована замітка від редакції, куди входила й Олена Пчілка, під назвою "Школа Котляревського в Полтаві. Виставка малюнків, присвячених Котляревському". 1910 року Олена Пчілка вмістила на сторінках часопису "Рідний край" (№ 8, с.5—11), який вона редагувала з 1907 року, свою рецензію на видання: "Енеїда". Музична комедія- (оперета) на 3 дії (по Котляревському). Уложив Микола Садовський. Музика Миколи Лисенка".

Працюючи над спогадами про свого друга Миколу Лисенка, Олена Пчілка чимало уваги приділяє і подіям, пов'язаним із відкриттям пам'ятника Котляревському в Полтаві 1903 року, активним учасником яких був і Микола Лисенко. Адже ці події були настільки вагомими для української культури, та більше — для всього українського народу, що про них, як історичну віху в нашому житті, залишили спогади, дуже цікаві й зворушливі, безпосередні учасники свята — Христя Алчевська, Дмитро Дорошенко, Сергій Єфремов, Андрій Жук, Дмитро Іваненко, Василь Кравченко, Остап Лисенко, Василь Сімович, Євген Чикаленко, Вадим Щербаківський, Олена Пчілка.

В архіві Олени Пчілки (відділ рукописів Інституту літератури ім.Тараса Шевченка НАН України, ф. 28, №2309) зберігається цікавий шестисторінковий документ — авторизований машинопис із правками Олени Пчілки (чорнилом) та рукою іншої особи (червоним і синім олівцями) про свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві 1903 року.

Як видно з тексту — "було се давно, сього року якраз чверть віку минуло від тієї читацької пригоди" (с.80), ці спогади були написані 1928 року.

Починається текст про свято відкриття пам'ятника І.Котляревському з 78 сторінки (77 сторінок втрачено). На жаль, бракує 83 і 84 сторінок та половини 82-ої. Втрачено також кінець тексту. На звороті 81-ої сторінки чорним олівцем Олена Пчілка написала: *М. В. Лисенко. Полт[авське] свято*. Отже, це уривок

⁴ Пчілка О. М.П.Старицький (Памяти товарища) // Киев. старина. — 1904. — №5. — С.400–449. Далі зазначаємо сторінку в тексті.

спогадів про Миколу Лисенка, над якими письменниця працювала багато років і не все написане опублікувала.

На берегах біля тексту, де Олена Пчілка висловила думку, що ніхто не заважав українцям виступати рідною мовою, чієюсь рукою синім олівцем зазначено, що Андрієвську “владі схопили за руки”, тобто не дозволили виголошувати свою промову українською мовою, і дається посилання: К.С., кн.Х. Ідеться про досить ґрунтовну статтю Сергія Єфремова⁵.

На окремому клаптику паперу синім олівцем, яким і правився машинопис, написано, очевидно, кимось із рідних Косачів, бо цим письмом іноді продовжувалися речення, розпочаті Оленою Пчілкою (наприклад, Олена Пчілка написала в тексті: Від Ганни, а далі вже рука іншої особи синім олівцем дописала: Барвінок до Насті Грінченківни).

Звичайно, галичани й буковинці виступали українською мовою, і їм ніхто не забороняв це робити, бо, як згадує Олена Пчілка, на думку властей, “вони не знають російської мови”. Не зупинили і її, і Михайла Коцюбинського, хоч їхні промови теж звучали українською мовою. Зате Ользі Андрієвській із Чернігівщини влади таки не дозволили виголошувати привітання рідним словом, що збурило і її, і публіку. Про це згадують, крім С.Єфремова, Дмитро Дорошенко (“Мої спомини про давнє минуле (1901-1914)”. – Вінніпег, Манітоба, 1949. – С.40–41); Андрій Жук (альманах “Молода нація”. – К., 2002. – № 3(24). – С. 199); Василь Кравченко (стаття-спогад “Зрушення. Переднє слово”, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, ф.Х, од.зб. 14734. – С.19-20) та інші учасники свята.

Безперечно, за 25 років, що минули з часу тих подій, про які пише 79-літня Олена Пчілка, письменниця пережила багато горя: 1903 року восени поховала сина Михайла, 1909 року – чоловіка (Петра Косача), 1913 року – дочку Лесю (Лесю Українку). Час і горе стерли з пам’яті Олени Пчілки чимало важливих фактів.

Нижче подаємо цей текст Олени Пчілки, що зберігся, бо він має відносну цілість, яка, власне, стосується свята відкриття пам’ятника Іванові Котляревському в Полтаві 1903 року.

Свято відкриття пам’ятника Іванові Котляревському в Полтаві 1903 р.

І справді, було воно цікаве з багатьох причин. Явищеві тому надавали вагу свята національного не тільки ми, “українофіли”, – так хотіли ясувати його й ті громадські встановища, що запрошували гостей: мені, наприклад, прислано було, в Гадяч, записки – за підписом Полтавського городського голови (зовсім зо мною не знайомого – особисто).

Я не буду тут говорити про вагу імені І.Котляревського, яко першого діяча нової доби української літератури. Це всім звісно. Я тільки скажу, що серце тремтіло якось особливо при виїзді на те свято... Ми виїхали з Гадячого, чи з хутора мого під Гадячем, з того нещасливого “Зеленого Гаю”⁶, удвох – я і Леся Українка. У Полтаві, ще на залізничній станції, зустріли ми Бориса Грінченка й Панаса Мирного, а далі ще й ще когось. Не злічити, скільки наших людей зїхалося тоді в Полтаву! Тут було скільки поколінь українських діячів літератури, науки й мистецтва – від Ганни Барвінок до Насті Грінченківни.

⁵ Єфремов С. Праздник украинской интеллигенции // Киев. старина. – 1903. – №10. – С.168–202.

⁶ “Зелений Гай” – мальовничий хутір Косачів під Гадячем, який був вогнищем української культури. Тут свого часу бували видатні українські письменники, композитори, художники – Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Микола Лисенко, Іван Труш, Фотій Красицький... Тут писали свої твори Олена Пчілка і Леся Українка. Цей хутір, який мав би стати національно-культурним заповідником України, був ущент знищений більшовиками у 1920-х роках. (примітка М.Гуця).

Того ж вечора зустрілися ми в Полтаві з М.Старицьким та М.Лисенком. Всі були вже збентежені та стурбовані звісткою, що прийшла з Петербурга. Так, урядовий Петербург позаздростив нашому радісному почуванню й схотів отруїти нам його, зіпсувати все наше свято!

Я знов спиню себе, бо й це всім звісно, що прийшов був тоді з урядової гори ганебний наказ, щоб українці на своєму віковому святі не сміли вживати українського слова.

Цілий вечір у Полтаві, зібравшись у М.Дмитрієва, толкувалися, радилися, що робити? Чи покоритися тому наказові, чи зробити — перекір?

Хто [сь] казав, що “шкода громадянства: воно в масі своїй ні на якій політиці не знається, хоче радіти з вікового свята, настроїлося урочисто, прихильно до національної української думки, і якийсь там дешпет може “залякати” й без того боязке, налякане громадянство; воно знов замкнеться само в себе і поставиться до нас, хуткіше всього, вороже за те, що ми зіпсуємо йому якоюсь “виходкою” (вихваткою) його радісний настрій, урочисте, вікове свято. Вказувано приклад з поляками: коли їм теж було заборонено польську мову на ювілейному святі Міцкевича в Варшаві, поети все-таки пішли до пам’ятника своєму поетові і, не хотівши теж говорити прикрою для них мовою не польською, мовчки, з побожністю клали свої вінки поетові. І це справляло велике вражіння, далеко більше, ніж би справила якась вихватка”.

Так говорили одні. А другі, найпаче гість із Харкова, молодий адвокат Міхновський, говорили інше: “Що ж! Нехай полтавці й перестануть радіти, бо й нема чим утішатись! Нехай вони почують ту образу, — нехай задумуються над тим, що нам, на такому урочистому нашому святі, заціплюють рота, не дають говорити нашою рідною мовою! Нам треба здобутися на якийсь протест перед таким насильством”.

Так говорили інші, і Міхновський з його прихильниками перемогли.

Протест! Та він не викликав якогось заворушення, ширшого заколоту. Порядок дня ведено по визначеній програмі.

Само відкриття пам’ятника на тому теперішньому “бульварі Котляревського”, на тій раніш “Малопетровській” вулиці, відбулося звичайним способом. Себто не зовсім звичайним, бо всю місцину, призначену для урочистости, себто самий пам’ятник, ще зап’ятий, і площину, де стояли перед ним головні трударі тієї урочистости й гості, оточувала, оццелювала, — постать біля постати, кінь біля коня, — ланка козаків, себто не козаків, а якихсь кавказьких вояків, черкесів, чи інгушів, чи як там їх звали. Се були страшні люди! Здавалося, що то навіть не люди, а якісь центаври, постаті, що в їх образі коні й озброєні люди становили одно — одну хижку звірину. Здавалося, що гукни хтось щось непевне, ворухнись якимось підозрено, — і досить одного “мановення руки”, одного поклику якогось урядовця — і ті центаври вцент розчавлять тебе своїми кінськими ногами, залізними копитами, закатують своєю зброєю на місці і безуважно зметуть з лиця землі самі останки одважної людини. Блискучі люті очі ворожо зиркали перед собою й на бік у тій щільній ланці. І попри тих центаврів треба було протискатися тому, хто хотів достатися в середину оточеного кола.

Хто протиснувся, — дивився. Бачив близькі будинки, вікна й ганки покрівлі, ворота й тини, — все обліплене людьми, жадібними бачити урочисте видовище.

Хтось із головних орударів перетяв шнур; запона впала, відкрили пам’ятник. Хтось сказав коротку промову, залунала музика.

Мені вже давно пора просити вибачення, що так довго веду річ про ту полтавську давно минулу урочистість. Але ж це — історичний момент. Правда, було се давно, сього року якраз чверть віку минуло від тієї полтавської пригоди.

Слово і Час. 2005. №10

Багато втекло води — і навіть крові — од тієї пори... Виросло ціле нове покоління після того; для його, може, вже й цікаво оглянутися на путь, пройдено чверть віку назад...

Ну, та вертаюся до головної постаті моєї розповіді, М.Лисенка.

М.Лисенко прибув на полтавську урочистість не з порожніми руками, — він привіз свою хорову кантату, власне для Котляревського свята зложеною. Ту кантату, там же в Полтаві, було й надруковано,

Та мистецьку частину свята було відложено на другий день. Увечері того ж дня, як відкрито пам'ятника, була так звана Академія: привітання від депутацій, промови, читання адрес і телеграм, що надійшли на свято.

Оруда відбулася у великому новому театрі імені Гоголя. Театр був, звичайно, повнісінький. На самім кону сиділа Президія, по боках — найчільніші гості, учасники урочистости; посередині кону, на високім постаменті, — погруддя І.Котляревського. Найголовнішу промову-доповідь, цілий історично-літературний вислід, хоть і в межах відповідних, прочитав тодішній молодий учений, полтавець Ів.Стешенко. Питання, хто був І.Котляревський, яке його місце в історії культури української, що таке являла з себе "Енеїда", було чудово доведено ще дослідями попереднього покоління, особливо славетною працею Павла Житецького. Стешенко доповнив ту працю, виявивши теж велику наукову освідомленість і здатність до вдатної аналізу. Перед слухачами повстало мистецьки виконане мереживо, що становило докладний малюнок, як "Енеїда" Котляревського, не будиши якимсь поодиноким явищем, випливала з глибоких течій української народної словесности й ґрунту літературного. Вказано в "Енеїді" найменші рисочки політичних і громадських поглядів Котляревського, так само й змальований в поемі стародавній побит на Україні часів козацьких і сучасних Котляревському; показано теж і особливості мистецького стилю авторського. Такий самий був і огляд драматичних творів славетного батька нової літератури української.

Так ось хто був наш Іван Петрович Котляревський! — могли б сказати полтавці, прослухавши доповідь Стешенкову.

Але треба було великої вмілости й хисту, щоб, при такій глибокості й докладності доповіді, не обтяжити занадто уваги своїх слухачів. Автор блискучо вийшов із свого завдання. Молодий учений одразу придбав великої слави в своїх земляків — полтавців.

Привітання були — як привітання взагалі на ювілеях. Тон піднятий, дещо трохи прибільшено. Але все підходило під настрої присутніх.

Протест з'явився; але заборона не була така вже затята, як сподівано. Принаймні ніхто аж ніяк не завадив тим промовцям, хто хотів озватися теж і словом українським. Доказом тому був перше всього виступ депутатів-галичан, що говорили всі виключно мовою українською. Се були депутати від різних громадських установищ, товариств тощо.

Успіх промовців-галичан був величезний! Про них багато говорилося в городі і після ювілею.

Дивна річ! Всякому, особливо в ті давні часи, часто траплялося чути, — і то найбільше від полтавців, — догану мові галицькій. Коли хотіли ганити літературну мову українську, то зараз казали: "Этот галицкий язык! Я его не понимаю и терпеть не могу" і т.п. А на сей раз полтавські слухачі були просто зчаровані промовама галицькими!.. Всюди казали про галицьких промовців: "Як вони прекрасно говорять! Як красномовно, виразно! У нас так не вміють!.." Подобався навіть самий спосіб промовляти: "Як вони добре тримаються! Як вільно і разом гарно!.."

Звичайно!.. Галицькі промовці мали більшу звичку, більшу практику говорити українською мовою прилюдно, хоч би й в дуже великому гурті: у них уже давно читалося українською мовою навіть університетські лекції, вони

виступали з нею вже в самому парламенті!. Через те й мали більшу вправу. Між галицькими промовцями були: Романчук, Студинський, Стефаник, Є.Левицький, В.Сімович та ще хтось із відомих громадських діячів.

Як би там не було, полтавці були дуже зацікавлені і втішені виступами галицьких промовців-українців; отже, вітали їх дуже щиро – можна сказати, з захватом. Було тут трохи й політики...

Другого дня, ввечері, була артистична частина свят Котляревського: ішла "Наталка Полтавка", у виконанні давніших найславутніших наших артистів, була декламація й співи (хорові й соло). Свого – досить. Декламація – Мих.Старицького, найкращого декламатора українського; промовляв він і свої вірші ("До молоді" й інші). Хор – під керуванням Миколи Лисенка.

В Полтаві з давен був гарний хор український, з учнів духовної семінарії й інших шкіл. Приїзді гості зустрічалися й на виставці мистецькій, улаштованій на той час у славутньому Будинку полтавського Земства. Зустрічалися й на обідах в гостинниці, все в тій самій ("Євпаторії"), щоб побачитись, поговорити. Зняли всі разом спільну фотографічну картку; в кого вона збереглась після всього коловороту останнього часу, то може бачити там мало не всіх тодішніх українських гостей старенької Полтави І.Котляревського⁷.

Група українських письменників у Полтаві на відкритті пам'ятника І.Котляревському.

У нижньому ряду: М.Коцюбинський, Леся Українка, М.Старицький.

У верхньому ряду: В.Стефаник, Олена Пчілка, Г.Хоткевич, В.Самійленко.

Фото 1903 р.

⁷ Цю спільну фотографію (68 осіб представників елітної української інтелігенції) опублікував із розшифруванням її Дмитро Дорошенко у книжці "Мої спомини про давнє минуле (1901-1914). – Вінніпег, Манітоба, 1949, с.42. На фотографії зображено таких письменників, як Олена Пчілка, Леся Українка, Василь Стефаник, Володимир Самійленко, Михайло Коцюбинський, Іван Липа, Гнат Хоткевич, Михайло Старицький, Христина Алчевська, Іван Стешенко (він і літературознавець), Оксана Стешенко (дочка Михайла Старицького, дружина Івана Стешенка), Ганна Барвінок (удова Пантелеймона Куліша); літературознавці – Сергій Єфремов, Кирило Студинський; етнографи – Василь Кравченко (він і письменник), Григорій Коваленко (він же і літературознавець, письменник і художник); актори – Лев Лопатинський (він же й письменник), Михайло Губчак, Северин Паньківський; лікарі, інженери, правники, історики тощо. (Примітка М.Гуця).

* * *

Багато українських письменників присвятили свої поетичні твори Іванові Котляревському з нагоди відкриття йому пам'ятника в Полтаві. Серед них Микола Вороний, Андрій Бобенко, Пилип Капельгородський, Панас Мирний, Іван Федорченко. Цій знаменній події присвятила дві поезії і Олена Пчілка – “Слово” і “Привіт Івану Котляревському”. Перша була опублікована на сторінках часопису “Рідний край” в 1908 році (№ 17, с.12-13) і більше не передруковувалася. До речі, зберігся автограф цієї поезії (ф.28, №58). Зіставляючи рукопис з публікацією, ми бачимо, що авторка вдосконалювала свій твір. Починається поезія своєрідним гімном слову:

Слово! річ то велика, свята,
Слово – то мудрости промінь,
Слово – то думка людська!

А закінчується поезія такими промовистими і схвильованими рядками, які актуальні й сьогодні.

– Ви, синове мої! Мільони ж вас є По широких степах, По зелених галях, Під убогими стріхами люду. Розпочніте лишень Голосніших пісень,	Щоб луна покотилась усюду! Щоб у хатах малих І в палатах бучних Моє любеє слово кохали, Щоб юнак молодий І школярик малий – Храми слова мого будували!
---	--

Друга поезія – “Привіт Івану Котляревському” – не публікувалася, її автограф зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (ф.28, №67 і другий список (невідомою рукою) цієї поезії – ф.28, №47). Поезія не датована. Нижче подаємо її текст.

Привіт Івану Котляревському

Коли ще зимний холод віє, Земля ще мертва, нага спить, А перша проліска прогляне – Змарнілу землю звеселить! І мило бачити нам квітку, Оту первісточку в гаю, Що мило так вона з'явила Красу дівочую свою.	Так ти, Іване Котляревський, Лихую зиму перебив, Ти, наче квітка та первістка України поле закрасив; Ти, наче ластівка найперша, Приніс нам гожую весну, Синам приспанім України
Коли мовчать гаї, діброви, Не в'ють пташки собі кубла, Вітаєм ластівку найпершу: Вона весну нам принесла! Пташок за нею зграї линуць І розпочнуть свої пісні – І залунає гай веселий, Поллються співи голосні.	Ти, наче ясна зоряниця, З'явився в наших небесах І засвітив надію милу В сумних опущених очах. Хвала ж тобі, хвала довічна, Ти – України вірний син! Хвала і слава невмируща За той щасливий твій почин! Коли на ниву нашу вийде Громада ціла сіячів, І в той час мати-Україна Згадає перших орачів!
Коли у добу безпросвітну Зненацька першая зоря Своїм лагідним ясним оком У небі стиха засія, Її одрадісно пильнуєм, Ждемо, що приводом своїм Громаду зір вона покличе У небі темному, сумнім.	

Олена Пчілка

Михайло Гуць

Слово і Час. 2005. №10